

KONFLIKTUSKEZELÉS A NEMZETKÖZI JOG ESZKÖZEIVEL – A KONGÓI KRÍZIS ESETTANULMÁNYA

Nyíri Veronika

gyakornok

ENSZ Politikai Ügyek Osztály, Washington D.C.

Ázsia és a Csendes-óceáni Térség Divíziója

nyveronika86@gmail.com

Suha György

főiskolai tanár PhD, főkonzul

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola,

Gambia Tiszteletbeli Főkonzultatusa, Budapest

suha@gambia.hu

Afrikanisták gyakran idézik Albright egykori amerikai külügyminisztert, aki az ENSZ Biztonsági Tanácsának egy évtizeddel ezelőtti ülésén¹ a kongói konfliktust a kontinens első világháborújaként jellemezte. Az 1998-ban ismételt kiújuló polgárháborút a mai napig Afrika legújabb kori történetének legnagyobb államközi konfliktusának tekintik. Jóllehet ezt a háborút hagyományos fegyverekkel vívták, nagy csaták, világosan definiált frontvonalak, tűzszüneti megállapodások nem jellemezték. „Afrika Első Világháborúja” mintegy húsz, különböző fegyveres csoport katonai érdekeit és kilenc állam geopolitikai státuszát érintette.²

A konfliktus jogi megoldása az érintettek, döntően a korábbi gyarmattartó államok politikai nyomására a hágai Nemzetközi Bíróság intézményrendszerével és joghatóságával történt. A jogeset „*Kongói Demokratikus Köz-*

társaság vs. Uganda” eljárás néven³ tárgyszerű és hiteles esettanulmányként rámutat az afrikai fegyveres konfliktusok általános jellemzőire és a nemzetközi közösség erősen korlátozott béketeremtő és fenntartó eszközeinek törékeny jellegére. A hosszas procedúra ugyanakkor kiválóan példázza a nemzetközi kapcsolatok formálásának jogi aspektusait, rávilágítva arra, hogy a kölcsönös tisztelet hiányát és az írott nemzetközi normák áthágását a legkitűnőbb bíróság sem képes bármiféle ítélettel helyettesíteni.

Egy évtized távlatából talán kijelenthető, hogy a hágai Nemzetközi Bíróság csak megközelítőleg tudott korrekt, elfogadható és főleg a térség jövőbeni nyugalalmát szolgáló ítéletet hozni. A gazdasági ellenérdekek, a beavatkozó szomszédok megfontolásai és külön utas stratégiái, továbbá a világnak a régióhoz való viszonya olyan szubregionális konfliktus kereteit tette állandóvá, mely a tradicio-

nális felépítésű társadalmak működési hiányosságai által is nehezítve még hosszú távon sem teszi valószínűvé a megnyugvást és a békés fejlődés esélyét. A permanens zavartság állapotának megszüntetését és az összekuszálódott geopolitikai viszonyok rendezését nem feltétlenül segíti a hágai Bíróság – első ránézésre a kongói félnek kedvező – ítélete. A nemzeti-törzsi törekvéseket az eljárásban figyelembe vevő jogászok célja valójában a tiszta, áttekinthető helyzet megteremtése volt és nem a konfliktus összetett érdekviszonyainak kisimítása.

Igazságtalanok és egyoldalúak volnánk azonban akkor, ha a hágai eljárást általában és egészében sikertelennek minősítenénk. Kézzelfogható eredmény ugyanis, hogy a konfliktus nem eszkalálódott tovább, a fegyveres cselekmények jelentősen visszaszorultak, és a civil lakosság életminősége is javult.

A Kongó vs. Uganda eljárás ugyanakkor példa a nemzetközi közösség és a kontinens politikai vezetőinek arra, hogy emberéleteket, anyagi javakat érintő, az idő előrehaladtával egyre jobban kiszélesedő konfliktusokban nem csak a fegyveres válaszlépés, a katonai erő bevetése lehet célravezető. Fontos tapasztalat és megállapítás, hogy a nemzetközi jog eszközei a kríziskezelések vonatkozásában és politikai válságok prevenciójában eredményesen alkalmazhatók – még Afrikában is!

A közép-afrikai etnikai kontextus és a polgárháború előzménye

Algéria és Szudán után a harmadik legnagyobb területű afrikai állam az ásványkincsekben gazdag Kongó a XIX. században került belga fennhatóság alá, majd 1960-ig Belga Kongó néven – egy ideig II. Lipót belga király személyes

Hamarskjöld ENSZ-főtisztár (elől, jobbra) megérkezik Leopoldville-be. A bal szélén Joseph Mobutu (1961. november 13.). Forrás: UN Photo.

tulajdonaként, – az európai királyság gyarmata volt. Az 1950-es években alakult számos nemzeti felszabadító mozgalom közül a későbbi köztársasági elnök, Joseph Kasa-Vubu által vezetett ABAKO (Alliance des Bakongo, 1960-tól Alliance Congolaise), és a Patrice Lumumba vezetésével létrejött MNC⁴ (Mouvement National Congolais) szervezetek jelentették a függetlenség felé vezető sajátos, kongói törekvések fajsúlyos politikai formációit.

A felszabadító mozgalmak nyomására 1960 januárjától Brüsszelben tartott tárgyalásokon a kongói pártok képviselői és a belga kormány megállapodott a függetlenség megadásának alapelveiben és menetrendjében. Hónapokkal később, 1960. június 30-án kihirdették az ország függetlenségét, az első elnök Kasa-Vubu, míg a miniszterelnöke Patrice Lumumba lett.⁵ A függetlenség gyors kivívása felkészületlenül érte a társadalmat, és Belgium hirtelen kivonulása Kongóból gazdasági-társadalmi bizonytalanságot teremtett a törékeny, fiatal állam számára. A hadseregben hamarosan lázadások törtek ki, melyet évekre elhúzódó polgárháborús állapot követett. A Kongói Demokratikus Köztársaság függetlenné válását⁶ a hatalomért folytatott harcok sorozata jellemezte és jellemzi mind a mai napig.⁷ A Lumumba-kormány kérésére az ENSZ békefenntartó erőket vezényelt az ország területére. Miután a katangai szeparatistákkal szemben az ENSZ-től kért katonai segítséget nem kapta meg, Lumumba a Szovjetunióhoz fordult. Moszkva vállalta, hogy katonai támogatást ad. A Moszkvától való segélykérés és a kormányerők sikertelen katangai fellépése nyomán szakítás

történt Kasa-Vubu köztársasági elnök és a kormányfő között, így kölcsönösen leváltották egymást.

Lumumbát a katangai lázadók elfogták, majd – a konfliktusban valamilyen módon már érdekelt afrikai és európai országok, valamint az ENSZ „aktív” hallgatása mellett⁸ – 1961. február 17-én meggyilkolták.⁹

„Egy évtized távlatából talán kijelenthető, hogy a hágai Nemzetközi Bíróság csak megközelítőleg tudott korrekt, elfogadható és főleg a térség jövőbeni nyugalmát szolgáló ítéletet hozni”

Dag Hammarskjöld ENSZ-főtitkár ezt követően, némi késlekedéssel, az ONUC¹⁰ békefenntartó erő létrehozása mellett döntött. A kéksisakosok fegyvert csak önvédelmi céllal használhattak, és mandátumuk értelmében semlegesnek kellett maradniuk. Lumumba előzőleg hiába kérte az ENSZ-erőket, hogy avatkozzanak be a katangai szeparatisták ellen, az ENSZ-főtitkár ehhez nem járult hozzá. Ez részben érthető, mivel az ENSZ-nek ekkor nem volt semmiféle olyan értelmű felhatalmazása, mely lehetővé tette volna belső, politikai jellegű és eredetű konfliktusok kezelését. Miután 1960 szeptemberében Lumumbát eltávolították a hatalomból, majd 1961 februárjában meggyilkolták, az ENSZ megerősítette a békefenntartó missziót.

Középnnyugat-Afrika legnagyobb országának átmeneti egyesítése 1963 elejére sikeresen befejeződött. Miután az ENSZ-csapatok elhagyták Kongó területét, a hatalmat a külföldről hazatérő,

Erőszak elől menekülő anya gyermekével. Forrás: UN Photo.

nyugatbarát Moise Tshombe (Csombe) vette át, kormányfői címet adva saját magának. Lumumba hívei időközben a keleti tartományban kikiáltották a Kongói Népi Köztársaságot, majd novemberben; rövid életű, emigrációban működő, ellenzéki forradalmi kormányt létesítettek, viszont az 1965 elején megrendezett választásokat Csombe pártja nyerte meg.

Ugyanezen év novemberében nyugati segítséggel Joseph-Désiré Mobutu ezredes¹¹ államcsínnnyel elmozdította őt a hatalomból. Sajátos módon Kongó egysége gyakorlatilag ezzel az eseménnyel állt helyre. Mobutu – aki korábban Lumumba vezérkari főnökeként is szolgált – diktatórikus elnöksége idején igyekezett az európai belga befolyást megszüntetni.¹² Lumumbát nem-

zeti hőssé nyilvánították. 1966 októberétől, az állam- és kormányfői posztot egyaránt Mobutu Sese Seko töltötte be. Szinte azonnal államosították az európai érdekeltségű bányavállalatokat, új alkotmányt és egypártrendszert vezettek be. A nyolcvanas években az országban zavargások, felkelések törtek ki, a növekvő társadalmi elégedetlenség 1991-től még nagyobb méreteket öltött. A hidegháború végével az amerikaiak által a kommunizmus terjedésének feltartóztatása céljából átmenetileg fontosnak ítélt Mobutunak juttatott pénzügyi támogatások is lassan elapadtak. Ekkorra az országban a hagyományos értelemben vett államhatalom szétesett, Kongó a világ legkorruptabb országának kétes értékű „dicsőségére” tett szert.

Az országban a különféle gazdasági és politikai érdekek eléréseért 1995-ig dúló hatalmi harc főleg a zaire-i csoportok és a hutu identitású lakosok között zajlott. Az egyensúly akkor változott meg, amikor a kelet-kongói hutuk a Ruandából érkező mintegy egymillió hutuval megerősödve közösen léptek fel a tuszi etnikai tömörülés, a „banyamulenge” ellen. Amikor 1996-ban a banyamulengének a helyi kormány azt parancsolta, hogy hagyják el a kétszáz éve lakott területeket, a tuszi bázisú banyamulenge fellázadt a hutuk ellen, s más kormányellenes erőkhöz csatlakozva megalakították a Demokratikus Erők Szövetsége a Felszabadulásiért (AFDL) nevű szervezetet.¹³

A Szovjetunióban is tanult Laurent Kabila veterán gerilla vezette AFDL – ekkor Uganda és Ruanda támogatását élvezve – több jelentős területet foglalt el, míg végül 1997 májusában a fővárost, Kinshasát is bevette. A több évtizedes, zűrzavaros állapotok után 1997-ben Mobutut eltávolították a hatalomból,¹⁴ és Kabila lett az ország új vezetője. Az AFDL-rezsim az addigi Zaire-t ismét át-, pontosabban kis módosítással újra keresztelte, és Kongói Demokratikus Köztársasággá (francia rövidítése: DRC) nevezte át. A háború 1998 augusztusában ismételen kitört, majd regionális értelemben folyamatossá vált. Egy évvel később, 1999 novemberében született döntés alapján felállított ENSZ MONUC15 békefenntartó misszió kezdetben 5500, a későbbiekben közel 12000 katonával igyekezett a harcokat megfékezni, gyakorlatilag eredménytelenül.

Sokak értelmezése szerint alapvetően mindkét fél a külsőségekre ala-

pozva, kommunikációs megfontolásokot követve, 2002-ben Kongó és Ruanda a dél-afrikai Pretoriában békeszerződést kötött.¹⁶ Az északi országrészben működő és Uganda támogatását élvező három ellenzéki csoport is megállapodást írt alá, majd 2004. szeptember 6-án Luandában Kongó és Uganda is békét kötött, amelynek értelmében az ugandai erőket is vissza kellett vonni Kongó területéről. A háború közvetlen és közvetett áldozatainak száma ekkorra már megközelítette a négy millió főt! Bár a háború hivatalosan a felek közötti békemegállapodásokkal lezárult, a szomszédos államok csapatainak teljes kivonására nem került sor; Ruanda, Burundi, Uganda, Kongó négyes határvidékén (Mwirunga hegység – Nyiragongo körzet) a harcok kisebb-nagyobb intenzitással továbbra is folytatódtak.

A felszínen békésnek tűnő állapot nagyon rövid idő alatt ismét ingatagga vált, amikor Kongó keleti részében hutu bázisra szervezett ruandai katonai egységek vették át az irányítást. 1997 novemberének végére a fővárosban és a főváros körül rivális katonai egységek csaptak össze, s egyértelművé vált, hogy az új és tapasztalatlan kormány nem ura a helyzetnek. A ruandai hadsereg ekkor már komolyan kételkedett Kabila vezetői képességeiben, illetve egyre nagyobb ellenszenvvel tekintett a rendőrségre, amely etnikai alapon szerveződve főleg tuszikból állt.¹⁷

Laurent Kabila elnyomással, korrupcióval és nepotizmussal fémjelzett 14 hónapos elnöklésének egy fegyveres lázadás vetett véget 1998 augusztusában, nem sokkal azután, hogy Kabila arra kérte a ruandai tuszikat, hogy hagy-

Három édesanyját veszített gyermek a Bunia-i ENSZ-főhadiszálláson. Forrás: UN Photo.

ják el az országot. Azok a lázadók, akik az elnök megbuktatását kívánták, 'Kongói Szövetség a Demokráciáért' néven politikai tömörülést hoztak létre.¹⁸

A decemberben Párizsban megrendezett csúcstalálkozó a sokat szenvedett lakoságnak végre áttörést ígért, Kofi Annan ENSZ-főtitkárnak sikerült a szembenálló feleket tűzszüneti megállapodásra bírni. Az újonnan alakuló Kongói Felszabadítási Mozgalom (MLC) hangsúlyozta, addig folytatják a harcot, ameddig Laurent Kabilát el nem távolítják a hatalomból. A konfliktus folytatódott mindazon országok részvételével, melyek időközben belekeveredtek a polgárháborúba és itt már, – jól jellemezve az időközben totálisan összekeveredett frontvonalak, politikai érdekek és gazdasági törekvések kuszaságát és átláthatatlanságát –, hutu és tuszi együtt har-

colt a többek között ugyancsak hutu és tuszi harcosokat is felvonultató ellenséggel. Ekkorra az etnikai, politikai és nemzeti frontvonalak teljesen összegabalyodása nyomán a közállapotok – immár ki tudja, hányadszor a függetlenné válás óta – siralmassá váltak.

Az ezredforduló végéhez közeledve a lázadók az ország egyharmadát ellenőrzésük alá vonták, de ettől függetlenül a békekötés előmozdítására látszólagos erőfeszítéseket tettek. 1999 áprilisában Kabila és Yoweri Museveni, – korábban Milton Obote ellen szintén gerillaként harcoló – ugandai elnök Líbia közvetítésével újabb békemegállapodást írt alá. Az egyezmény magában foglalta a tűzszünetet, a külföldi csapatok Kongóból történő kivonását, valamint egy független afrikai békefenntartó erő alkalmazását. Az egyezmény betarthatósága már

az aláírás időpontjában kétségessé vált, ugyanis abban sem időpontokat, sem technikai részleteket nem rögzítettek.

Néhány hónappal később a felek a zambiai fővárosban, Lusakában újabb kísérletet tettek egy olyan megállapodás tető alá hozására, amely e bonyolult konfliktus minden egyes aspektusát átfogja. A tűzszüneti egyezség tervezetét júliusban hat afrikai ország védelmi minisztere írta alá, és ezt annak ellenére betartották, hogy nem mindegyik érintett fél látta el kézjegyével.

A békefolyamatot nehezítette, hogy ötszázán életüket veszítették egy, Kongó északi részén végrehajtott légitámadás során. A tragédiát követően hetekig tartó harc tört ki északon a ruandai és az ugandai csapatok között. Ezen korábbi szövetségesek mindegyike támogatta valamelyik békétlen kongói frakciót, de egyik ország sem tudott dűlőre jutni abban a kérdésben, hogy hogyan szeretne, és főleg hogyan lehetne véget vetni a háborúnak.

Dél-Afrika és Zambia közvetítésével 1999 nyarán megtörni látszott a jég, megszületett az a tűzszüneti megállapodás, amelyet minden érintett vezető aláírt, de a megállapodás gyakorlati kivitelezése kapcsán nézeteltérések merültek fel, a helyzet továbbra is feszült maradt a rivális frakciók és szövetségeik között. A feszültségek ellenére az ENSZ Biztonsági Tanácsa jóváhagyta, hogy ötszáz megfigyelő utazzon a térségbe, habár megbízatásuk időtartamát nem rögzítették. A lusakai egyezményben szerepelt, hogy az ENSZ megfigyelőket küld Kongóba, de Kabila, ahol csak tudta, továbbra is gátolta munkájukat.

A konfliktus gazdasági háttere

2000 júniusának elején a Kongó keleti felében fekvő Kisangani városában ugandai és ruandai katonák csaptak össze, a véres ütközetben több mint 250 polgári személy vesztette életét, a csata során Kisangani impozáns katedrálisát és több központi épületét lerombolták. Közelebről szemügyre véve Kongó természeti adottságait; s a ruandai és ugandai katonák által megszállt területeket, más megvilágításba kerül Ruanda és Uganda ismétlődő beavatkozásainak valódi célja. A ruandaiak által elfoglalt keleti rész ugyanis ásványkincsekben – hasonlóan az ország többi részéhez – nagyon gazdag terület. A Kongóban fellelhető ásványkincseknek (arany, gyémánt, kobalt, réz, ón, mangán, cink, ólom stb.) köszönhetően Uganda és Ruanda jelentős többletbevételhez jut, amivel egyrészt háborúit finanszírozza, másrészt a politikai elit pénztárcáját gazdagítja. Amíg a ruandaiak elsősorban az ex-Zaire keleti felét birtokolják, addig Uganda az északi részt tartja ellenőrzése alatt.

Az ásványkincsek közül a világ nióbbiumkészletének 15 százaléka Afrikában található, az afrikai készlet 80 százaléka pedig éppen Kongóban lelhető fel. A félvezetőiparban használatos tantálérc ugyancsak Kivu régió¹⁹ egyik fontos természeti erőforrása. A világ tantálkészletének mintegy 80 százaléka Afrikában van, az afrikai készlet 80 százaléka pedig Kongóban.

Történetileg a térség gazdasága számára a bányászat sosem bírt kiemelt jelentőséggel, Katanga, Kasai, Maniema vagy Ituri jelenlegi „nyersanyag-központúsága” kizárólag a mezőgazdasági termelés hatékonyságának csökkenésével együtt járó, viszonylag új gazda-

sági jelenség. A helyi lakosság számára az ásványvagyon kitermelése szociális értelemben kevésbé fontos. A külföldiek számára mindig is kiemelt jelentőségű ásványvagyon további felértékelődése valójában a katonai cselekmények dinamikus növekedését eredményezte, és a regionális krízis eszkalációja jobbra ezen jelenséggel magyarázható. Pontos felmérések, statisztikai adatok hiányában az érdekelt felek számára a kongói ásványkincsek feletti ellenőrzés megszerzése nem feleltethető meg hagyományos üzleti terveknek, gazdaságossági számításoknak. A nyersanyagvagyon-kizsákmányolás rövid távú, hatalmas extraprofitot sejtető gazdasági cél, amelynek eléréséhez az elmúlt évtizedekben a fegyveres harc eszközeit alkalmazva vezetett a legkönnyebb út.

„A kontinens közepén kialakult geopolitikai helyzet, a fegyveres konfliktus, valamint a bírósági eljárás kiválóan példázza a nemzetközi kapcsolatok jogi lehetőségeit és korlátait”

Az üzleti folyamatok és megoldási módzatok, csakúgy, mint a gazdaság tényadatai, továbbá a könnyen szerezhető „gyors pénz” folyamatosan meghatározó csábítása hitelesen támasztják alá a konfliktus összetettségét, ahol a hagyományos törzsi-etnikai ellentéteket csak tovább bonyolította a gyarmati hatalom kivonulását követő idők belső marakodása és az időközben „beszálló” szomszédok etnikai köntösben jelentkező immanens gazdasági érdeke. A számtalan ENSZ közgyűlési hatá-

rozat, BT-állásfoglalás és nemzetközi bírósági döntés sem fogja tudni igazságon; – és minden érdekelt fél számára elfogadhatóan – rendezni e hihetetlenül bonyolulttá és kibogozhatatlanná vált konfliktust. Itt mindenkinek igaza van a saját szempontjából, és senkinek sincs a nemzetközi jog határain belül. Itt minden résztvevő elkövet emberiség elleni bűntetteket, és ugyanakkor bármelyik harcoló félnél tetten érhetők a humanitárius megfontolások és cselekmények is.

A nemzetközi jogelvek relevanciája a felek álláspontjában

Az erőszak tilalmát kodifikáló San Francisco-i konferencia előtt a szervezet elődje, a Népszövetség a „háború” elutasítását fogalmazta meg, azonban csak a hódító háborút tiltotta. A „vítás kérdéseket” nemzetközi fórumok elé terjesztették. A teljes erőszak tilalma az ENSZ Alapokmánya 2. cikk 4. pontjában lett lefektetve, ami kimondja, hogy tilos a területi épség, politikai függetlenség ellen irányuló vagy az ENSZ céljával össze nem férő egyéb erőszak alkalmazása, illetve az erőszakkal való fenyegetés. Ez alól a két kivétel a tanács felhatalmazása alapján tett katonai akció vagy önvédelem céljából elkövetett erőszak lehet. A BT-ajánlások azonban „csak” állásfoglalások, nem végrehajtandó intézkedések, de semmiképpen nem kötelező érvényű döntések. Az 1974-es ENSZ Közgyűlés határozta meg, hogy mi minősül agresszióknak. Eszerint a támadás, megszállás, annexió, bombázás, egyéb fegyver alkalmazása, tengeri blokád, fegyveres erők megtámadása bárhol, terület átengedése agresszió végrehajtására, jogszerűen állomásozó kül-

földi csapatok jogellenes felhasználása vagy terrorista csoportok állami támogatása tartozik ebbe a fogalomkörbe. Ide kell még érteni a felkelés ösztönzését, támogatását, a gyarmati népek felszabadítási küzdelmének elnyomását vagy bármilyen olyan cselekedetet, amelyet a Biztonsági Tanács annak nyilvánít.

Hivatkozva a fenti alapelvekre, 1999. június 23-án a Kongói Demokratikus Köztársaság keresetet nyújtott be az Ugandai Köztársaság ellen agresszió és fegyveres bűnök elkövetése okán, melyeket Uganda követett el Kongó területén, megsértve ezzel az ENSZ, illetve az Afrikai Unió Alapító Okmányát. A hágai Nemzetközi Bíróság Statútumának 36-ik cikke 2-ik paragrafusa alapján mindkét fél elfogadta a Bíróság kötelező érvényű joghatóságát, és a későbbiekben meghozandó ítéletét. A Bíróság szigorú eljárási időkorlátokat szabott, és már októberben kötelezte a kongói felet keresetének kiegészítésre, illetve azonos határidővel az Ugandai Köztársaságot védekezésének vagy ellenkeresetének benyújtására.

Szinte pontosan egy évvel az eljárás megkezdése után – a Bíróság Statútumának 41-ik cikkelye alapján – Kongó kérvényezte ideiglenes intézkedések bevezetését. A Bíróság, miután meghallgatta a feleket, külön határozatában, ideiglenes intézkedésként, azonnali hatállyal mindkét felet eltiltotta bármilyen fegyveres tevékenységtől. Uganda az előírt időkereten belül fellebbezést és egyúttal ellenkeresetet nyújtott be. A Bíróság Statútumának 31-ik cikkelyére hivatkozással mind két fél fenntartotta magának a jogot, hogy ad hoc alapon az eljárásban résztvevő bírót választ-

szon. A kongói fél Joe Verhoeven belga, jelenleg Párizsban oktató jogtudóst, míg Uganda James L. Kateka tanzániai születésű bírót választotta.

Az eljárás kezdetén Kongó – a Bíróság eljárási rendjének 80-ik cikkelyét citálva – ellenvetést tett Uganda ellenkeresetének elfogadhatóságára. A két ország képviselőiben eljáró bírók meg egyeztek, hogy bizonyos időintervallumon belül írásos észrevételeiket benyújtják majd a Bíróságnak. 2001. november 29-én a Bíróság úgy határozott, hogy az Uganda által benyújtott három ellenvetés közül kettő az eljárás részét fogja képezni, ugyanakkor a felek közötti szigorú egyenlőség értelmében úgy határoztak, hogy a kongói félnek fenn kell tartani a jogot, hogy második alkalommal is írásban reagálhasson Uganda ellenérveire. Az írásos anyagok birtokában 2003. november 10-re tüzték a felek meghallgatását. Néhány nappal ezt megelőzően Verhoven bíró kérte a szóbeli meghallgatások időpontjának elhalasztását annak érdekében, hogy helyet adhasson a konfliktus diplomáciai úton történő rendezésének. Uganda november 6-án reagálva a kongói kérelemre, megerősítette, hogy kormánya támogatja a felvetést. A Bíróság elfogadta a felek kérelmeit és a meghallgatásokat – újabb kongói felvetésre – csak mintegy másfél éves késéssel, 2005 áprilisában indította el. A nyílt meghallgatási procedúra 2005 áprilisában két héten át zajlott, melynek során a felek előterjesztették érveiket és azok indoklását. A kongói előterjesztés lényege, hogy az Ugandai Köztársaság, azáltal, hogy katonai és hadi jellegű tevékenységet folytatott (és a kereset benyújtásának időpontjára

Joseph Kabila, a Kongói Demokratikus Köztársaság elnökének felszólalása az ENSZ 59. Közgyűlésén. Forrás: UN Photo/Michelle Poiré.

ban is folytat) a Kongói Demokratikus Köztársaság ellen, valamint azzal, hogy megszállta területét, és ezen területeken fegyverrel, logisztikai, gazdasági és pénzügyi segítségnyújtással aktívan támogatott irreguláris katonai erőket, számos kodifikált nemzetközi megállapodást és szokásjogot sértett. Ezek közül különösen az erőszak alkalmazása tilalmának elvét a nemzetközi kapcsolatokban, – beleértve az agresszió tilalmát is – továbbá a nemzetközi viták békés úton való rendezési kötelezettségének megsértését, a nemzetközi béke, biztonság és igazságosság kockáztatását, illetve az államok szuverenitásának tiszteletben tartásának elmulasztását. A kereset szerint Uganda akadályozta és semmibe vette az emberek önrendelkezési és szabad akaratnyilvánítási jogát,

továbbá a népek saját – idegen beavatkozástól mentes – politikai és gazdasági rendszerválasztási jogát, és súlyosan megsértette a más államok belügyeibe való be nem avatkozás elvét, illetve polgárháborúban résztvevő felek más államok területén történő támogatására vonatkozó tilalmat.

A kereset szerint azzal, hogy az Ugandai Köztársaság erőszakos tetteket követett el, fizikailag bántalmazta, gyilkolta, tulajdonjoguktól megfosztotta a lakosságot, továbbá nem tett eleget emberi jogi kötelezettségeinek, azokat megszegte, nem büntette meg saját joghatósága alá eső természetes személyeit és egyéb jogalanyait, akik a felsorolt tetteket elkövették, nem vállalt felelősséget értük – mindezzel megsértette a kodifikált és a szokásjog alapelveit.

A permanens jogsértések kézzel foghatóan tetten érhetők a kodifikált és a szokásjog alapján előírt kölcsönös tisztelet megsértésében, a nemzetközi jog alapelvei szerint még háborús helyzetben is megkövetelt, alapvető emberi jogok tiszteletben tartásának, valamint a civil és a katonai célok közötti különbségtétel elmaradásában. Összességében Uganda súlyosan megsértette a kongói nép politikai, gazdasági, kulturális önrendelkezési jogát, és illegálisan kizsákmányolta, hasznosította Kongó természeti kincseit és erőforrásait. Ezen túlmenően Uganda megsértette a Bíróság 2000. július elsején hozott, további fegyveres tevékenység tilalmára vonatkozó határozatát. Ez a rendelkezés felszólította a feleket, hogy tegyenek meg minden olyan szükséges intézkedést, mely eleget tesz a nemzetközi jog, az ENSZ Alapokmánya, az Afrikai Egyesületszervezet határozatai, valamint a Biztonsági Tanács 1304-es határozata²⁰ minden körülmények közötti betartási és betartatási kötelezettségének. Kongói értékelés szerint mindkét érintett félnek, – így Ugandának is – hathatós lépéseket kellett volna tennie a konfliktuszónában kialakítandó kölcsönös tisztelet, alapvető emberi és humanitárius jogok betartatásáért. A fenti álláspont alapján a kongói kormány követelte, hogy Uganda a továbbiakban tartózkodjon minden, a nemzetközi jogot sértő lépéstől, különös tekintettel az irreguláris erők Kongó területén történő támogatására, valamint azonnal hagyjon fel a kongói természeti erőforrások és javak kizsákmányolásával. Továbbá Uganda garantáljon különleges kötelezettségvállalásokat, és nyújtson biztosí-

tékot arra vonatkozóan, hogy jogellenes cselekedetét befejezi. A követelés kitért még a kárrendezés, a felelősségvállalás és a jóvátétel kérdéseire is, azzal, hogy ez utóbbi természetét, formáját és összegét a Bíróság határozza meg.

Az ugandai ellenkereset valójában arra hivatkozott, hogy a kongói fél számos, különféle nemzetközi egyezmény előírásait sértette meg. Az ellenvetés tételesen felsorolja a lusakai fegyverszüneti megegyezést,²¹ a kampalai²² és hararei²³ békemegállapodásokat, a luan dai egyezményt²⁴ és a Dar es Salaam-i egyezményt,²⁵ mint azon nemzetközi szerződéseket, amelyek előírásait Kongó nem tartotta be. Ezen túlmenően Uganda hivatkozott arra, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság instabil helyzete Uganda és más környékbeli országok számára negatív biztonsági körülményeket és kihívásokat teremtett, jelentősen hozzájárulva az egész régió destabilizálásához.

Az ugandai ellenkereset a felépült konfliktus megoldását bilaterális relációból regionális szintre, az ún. „Nagy Tavak Vidékén” kialakult geopolitikai helyzet megoldásának dimenziójába emelte. A Bíróság érdemben nem vizsgálta szélesebb összefüggésekből kiindulva a térségben kialakult helyzet körülményeit, ellenkezőleg, arra az álláspontra helyezkedett, hogy bár tisztában van a régió régóta elhúzódó komplex és tragikus helyzetével, valamint a helyi lakosság szenvedéseivel, elsődleges feladatának az elé tárt bilaterális viszály nemzetközi jogi kereteken belüli, és ezen jog alapján való rendezését tartja, azaz nem tette magáévá az ugandai érvrendszert.

Az ítélet

A közvélekedés szerint hagyományosan túladminisztrált és lassú nemzetközi fórumok ezúttal viszonylag gyorsan működtek, a hágai Nemzetközi Bíróság, mint az ENSZ elsődleges jogi szerve 2005. december 19-én ítéletet²⁶ hozott. Az ítéletben a Bíróság kimondja, hogy Uganda megsértette az erőszak alkalmazásának tilalmát a nemzetközi kapcsolatokban, illetve a belügyekbe történő be nem avatkozásra vonatkozó alapvető jogelvet. Megszegte továbbá nemzetközi emberi jogi, illetve nemzetközi humanitárius jogi kötelezettségét, valamint a Kongói Demokratikus Köztársasággal szembeni kötelezettségeit is.

A Bíróság ítélete szerint ugyanakkor a Kongói Demokratikus Köz-

társaság a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961-es bécsi egyezmény értelmében elmulasztotta Ugandával szembeni kötelezettségeit, megsértve ezzel a bécsi egyezmény számos paragrafusát. A végleges, jogerős és kötelező ítéletet a 17 tagú bírói tanács egyetlen nem szavazattal, az Ugandát képviselő Kateka ad hoc bíró ellenszavazatával fogadta el.²⁷ Az ítélet kitér arra, hogy Uganda – a Kongói Demokratikus Köztársaság területén folytatott fegyveres tevékenységével és jelenlétével – megsértette az erőszak tilalmára vonatkozó nemzetközi jogi alapelvet, illetve a be nem avatkozás alapelvét. Így Uganda felelőssé tehető gyilkosságért, kínzásért és más embertelen bánásmódokért, melyet felgyeztett erői követtek el Kongói civil

Védelmet kereső civil menekültek a Bunia-i ENSZ MONUC Főhadiszállása mellett.

Forrás: UN Photo.

társadalma ellen, továbbá városok, falvak és általánosságban a lakosság céljait szolgáló épületek megsemmisítéséért.

Az ugandai fél a harcok során nem tett különbséget civil és katonai célpontok között, kiszolgáltatva ezzel a Kongói Demokratikus Köztársaság civil lakosságát a katonai agresszióknak. A részletes indoklás szerint Uganda felelős gyermekkatonák kiképzéséért és harci bevetéséért, etnikai konfliktus szításáért, emberi jogok megsértéséért, külön hivatkozva az Ituri körzetben alkalmazott humanitárius jogsértésre és Kongó természeti erőforrásaiban, készleteinek – az Ugandai haderő általi – kirablásáért, fosztogatásáért és kizsákmányolásáért. A Bíróság elmarasztalta Ugandát azért is, mert megszálló hatalomként nem tett semmit a fenti jogsértések megakadályozására, és egyben elutasította az Uganda által benyújtott második ellenkeresetet, melynek lényege, hogy a kinshasai nemzetközi repülőtéren 1998. augusztus 20-án elkövetett agresszió során nem szándékos jogsértésre került sor. Az ítéletben a Bíróság továbbá tizenöt a kettőhöz arányban²⁸ úgy ítélte meg, hogy a Bíróság 2000. július 1-jén hozott ideiglenes intézkedésekről szóló felhívásának Uganda nem tett eleget. Elmondható, hogy az ítélet szinte minden pontját és indoklását tekintve egységes, kiemelkedve ezzel a hasonló, nemzetközi konfliktusok tárgyában hozott hágai ítéletek közül. Csupán egyetlen, Ugandát érintő, kisebb jelentőségű eljárásjogi kérdésben alakult ki háromfős véleménykülönbség.²⁹

A bírói tanács egyhangú ítélete alapján Ugandának – későbbiekben megha-

tározandó minőségű és jellegű – kártérítést kell fizetnie a Kongói Demokratikus Köztársaságnak azokért a károkkért, amelyeket jogtalan cselekedeteivel és magatartásával okozott. Nem alakult ki véleménykülönbség abban a kérdés-körben sem, hogy a kongói előterjesztés tartalmával egyezően Uganda – a nemzetközi és humanitárius jog megsértésével – erőszakos cselekedeteket követett el Kisanganiban.

Első közelítésben tehát úgy tűnik, hogy a döntés a kongói fél számára kedvezőbb megállapításokat tartalmaz, ugyanakkor az ítélet kitér arra is, hogy Kongó megsértette az 1961-es bécsi egyezményt, amikor fegyveresei az ugandai nagykövetség területén diplomatákat és civileket támadtak meg, valamint nem volt képes Uganda távozó diplomatáinak megfelelő védelmet biztosítani a nemzetközi repülőtéren. A diplomáciai kapcsolatok normarendszerének ilyen kiemelkedő súlyú megsértése, ha nem is példa nélküli, de igen ritka. A Bíróság kötelezte a kongói felet, hogy a diplomatáknak okozott károkkért viselt egyértelmű felelőssége alapján biztosítsa a jóvátételt.

A Nemzetközi Bíróság eljárási rendjéből adódó módon a tanács tagjainak különvéleményei³⁰ iránymutatóak a jövőre vonatkozó ítélkezési gyakorlat tekintetében, így ezek ismertetése a jogeset elemzése szempontjából is kiemelt jelentőségű. Különvéleményében Abdul G. Koroma bíró (Sierra Leone) hangsúlyozza, hogy az eset körülményei és következményei, mely milliók életét és szenvedését követelte, az egyik legtragikusabb és legösszetettebb nemzetközi bírósági ügygé vált. Koroma megfogal-

mazása szerint Uganda megszegett számos paragrafust azokból a nemzetközi egyezményekből, amelyeknek ő maga is résztvevője és aláírója. Ezek alátámasztására szolgál a Bíróság előtt bemutatott számtalan bizonyíték és tanúvallomás. Külön kiemeli ezek fontosságát a negyedik genfi egyezmény első és második cikkelye kapcsán, amely civil személyek háborús helyzetben való védelméről szól, kitérve egyúttal a gyermekek jogaira is. Koroma bíró hangsúlyozza, hogy a Bíróság nyomós és alapos okok miatt elutasította Uganda állítását és érvelését, miszerint kizárólag megelőző és önvédelmi célból használta fegyveres erőit Kongó területén. Külön kihangsúlyozza azt a tényt, hogy a Bíróság helyesen utasította el azt az ugandai érvelést, miszerint az „Ugandai Védelmi Erők” cselekményeit a Kongói Demokratikus Köztársaság provokálta, különös tekintettel az ENSZ 1974. évi, az agresszió megnevezéséről szóló határozata 3. cikkelye (g) pontja alapján. Megemlíti továbbá, hogy a Bíróság ténymegállapítása és ítélete konzisztens múltbeli jogesetekkel, és helyesen értelmezi az ENSZ 51-ik cikkelyét.

A Bíróság figyelembe vette továbbá a BT szokásjogi alapokmányának 1803 (XVII) 1962. december 14-ei határozatát a természeti erőforrások feletti permanens szuverenitásról. A bíró szerint Ugandának mindenekfelett tiszteletben kellett volna tartania a nemzetközi jog szokásjogi és alapvető elveit, a *pacta sunt servanda* elvét, amely többek között arra kötelez egy államot, hogy egy adott szerződésből eredő kötelezettségeit teljesítse. A szomszédos országok közti biztonság és béke fenntartásában fontos szerepe van a szerződések és egyezmé-

nyekben leírtak betartásának, valamint ha Uganda követte volna a fenti elvet, megelőzhető lett volna a tragédia.

Gonzalo Parra-Aranguren venezuelai származású bíró különvéleményben tartotta fontosnak rögzíteni, hogy az a tény, miszerint a döntés és ítélet mellett szavazott, nem jelenti, hogy az elemzéssel és érvelésekkel teljes egészében egyetért. Az ítélet rendelkező részének 345 (1) paragrafusa szerint „*azáltal, hogy az Ugandai Köztársaság fegyveres erőkké vált jelen a Kongói Demokratikus Köztársaság területén, megsértette az erőszak tilalmának kötelezettségét és a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó, be nem avatkozás elvét.*”

Parra-Aranguren bíró egyetértett azzal, hogy Uganda megsértette az erőszak tilalmának elvét 1998. augusztus 7-én és 8-án, valamint 1999. július 10-én, azonban nem értett egyet azzal az állítással, miszerint az erőszak folytatódott 1999. július 10-től 2003. június 2-ig, amikor az ugandai katonai egységek kivonultak a megszállt területről. Véleménye szerint a kongói fél az ugandai ellenkeresetben részletezett, öt nemzetközi egyezmény révén éppenséggel jóváhagyta, *de jure* tudomásul vette az ugandai erők jelenlétét. Sajátos érvelési logika, de semmiképpen nem elvetendő, hiszen a hivatkozott egyezmények mindegyike előírta a fegyverszünetet, a hadifoglyok szabadon engedését, valamint egy nemzetközi békefenntartó erő felállítását az ENSZ égisze alatt. Ezek között leginkább mérvadó az 1999. július 10-i lusakai megállapodás, melynek aláírói a perben álló felek mellett Angola, Namíbia, Ruanda, Zambia és Zimbabwe voltak.

Míg a Bíróság többségének álláspontja szerint a lusakai egyezmény nem változtatta meg Uganda jogi jelenlétének státuszát és a nemzetközi jog megsértésére vonatkozó helyzetét, ugyanakkor úgy ítélték meg, hogy Ugandának kötelessége lett volna az egyezményekben előírt időkorlátokat tartani. Parra-Aranguren bíró úgy vélte, hogy a fent felsorolt egyezmények értelmezése lehetetlen jogi helyzet elé állította Ugandát. Egyik oldalról, ha Uganda eleget tett volna az egyezményben foglalt kötelezettségeinek, és a Kongói Demokratikus Köztársaság területén marad az időkorlátok lejártáig, nemzetközi jogot sértett volna, mivel jogi státuszát nem változtatták meg, tehát a katonai erőinek jelenléte kongói területen a hatályos nemzetközi jogba ütközne. A másik értelmezés szerint, ha Uganda válasza a nemzetközi jog tiszteletben tartása lett volna, vagyis haderejének kivonását határozta volna el, akkor az egyezményben elfogadott időkorlátokkal kapcsolatos kötelezettségeit sértette volna meg, ami közvetetten szintén a nemzetközi jog megsértésének tekinthető. Ez tehát Parra-Aranguren bíró szerint azt jelentette, hogy a kongói fél jóváhagyta az ugandai milíciák jelenlétét.

James L. Kateka ad hoc bíró eltérő véleményt alkotott a tárgyalás folyamán, és nem tudott egyetérteni a Bíróság ténymegállapításaival, miszerint Uganda megszegte az erőszak tilalmának nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó kötelezettségét, a be nem avatkozás elvét. Nem értett egyet azzal, hogy az ország emberi jogokat és humanitárius jogokat sértett, valamint azzal sem, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság

irányában nem tett eleget kétoldali kötelezettségeinek. Kateka visszautasította a vádat, miszerint Uganda a kongói természeti kincseket és erőforrásokat kifosztotta, kizsákmányolta volna. Különvéleményében Kateka hangsúlyozta, hogy a Bíróságnak – precedens jelleggel – figyelembe kellett volna vennie, valamint felülvizsgálnia az 1986-os *Nicaragua vs. USA* ügyben³¹ hozott eseti ítéletet, amely szintén felkeléssel, fegyveres jelenléttel kapcsolatos ügyre vonatkozott. Mivel a folyamatban lévő ügynek is a fegyveres támadás a tárgya, a jogeset értelmezése elősegítette volna az ítélkezési folyamatot és ítélet megalkotását. A tanzániai bíró megítélése szerint az ugandai fegyveres erők különböző időpontokban, különböző céllal tartózkodtak kongói területen, többnyire a felperes egyetértésével, alapvetően önvédelmi célból. Az állítólagos emberi és humanitárius jogok ellen elkövetett cselekményeket Kateka szerint a felperes nem bizonyította, sőt a Kongói Demokratikus Köztársaság maga sem volt vétlen ebben az ügyben. Kateka bíró megerősítette azon véleményét, hogy az ideiglenes intézkedésekről szóló döntés megszegésének kimondása az ítéletben felesleges.

Kétes siker

A gyarmati berendezkedés felszámolásának közel fél évszázados tapasztalata is tetten érhető abban, ahogyan az ügybe belekeveredett és aktívan részt vevő felek nem feltétlenül fegyveresen, erőszak útján kívánják, kívánták megoldani, dűlőre vinni a „kongói tűzfészkeként” elhíresült problémakört, hanem hajlandóak – ugyan korlátozott

mértékben – elfogadni az erre hivatott nemzetközi fórumok helyzetmegoldó döntéseit, ajánlásait. A konfliktus jogi kezelése ilyen értelemben valamilyest pozitív momentumként is értékelhető a régiót érintő politikai és fegyveres ellentétek rendezési folyamataiban.

A hágai Bíróság kiegyensúlyozott-ságra törekvő ítélete nem járult hozzá az összekuszálódott társadalmi-gazdasági érdekek transzparenssebbé tételéhez, és nem befolyásolta érdemben a nemzeti-törzsi politikai törekvéseket sem. A döntés látszólag mindenkinek kedvező fordulatai összességében nem kínálták a gyors és garantált konfliktusmegoldás könnyű receptjét az afrikai politikusok számára. A határozatok inkább egy tisztább helyzetet próbáltak előre vetíteni, vélhetőleg abból a célból, hogy a nemzetközi fórum döntésének tudatában a felek törekedjenek békésen elrendezni vitás ügyeiket.

A fegyveres cselekmények visszaszorulása, az életminőség relatív javulása nem teszi kétségessé a jogi eljárás sikerességét. A kontinens közepén kialakult geopolitikai helyzet, a fegyveres konfliktus, valamint a bírósági eljárás kiválóan példázza a nemzetközi kapcsolatok jogi lehetőségeit és korlátait, rávilágítva arra, hogy a kölcsönös tisztelet hiányát és a nemzetközi jogi normák áthágását, semmibe vételét a legkiválóbb jogi fórum sem képes kezelni.

Jegyzetek

- 1 2000. január 24., ENSZ BT ülés, New York.
- 2 Kongó kivül: Ruanda, Burundi, Uganda, Angola, Zimbabwe, Namíbia, Csád, Líbia, Szudán.
- 3 A pontosítás kedvéért megjegyzendő, hogy a magyar jogi szaknyelv nem használja az angolban használt latin versus (v., vs.) rövidítését, hanem a szintén latin contra rövidítését (c.) alkalmazza. A közérthetőség kedvéért azonban az írás következetesen a vs. formát alkalmazza, ugyanis ez, vélhetően a sportszaknyelvi eredet miatt, számos ismeretterjesztő szövegben lényegesen elterjedtebb.
- 4 Az MNC mint legerősebb nemzeti függetlenségi mozgalom, más mozgalmakkal szemben már nem törzsi alapon, hanem a nemzeti egység céljának megfogalmazásával, az azonnali függetlenségért lépett fel.
- 5 Az állam neve 1960 és 1966 között Kongói Demokratikus Köztársaság, 1966–1971 között Kongói Demokratikus Köztársaság, 1971 és 1997 között Zaire, 1997 óta ismét Kongói Demokratikus Köztársaság (francia rövidítése DRK).
- 6 Az 1960. június 30-i függetlenségi deklaráció után tizenegy nappal, július 11-én az ásványkincsekben gazdag Kátanga tartomány Csombe (helyesen Tshombe, bár a magyar szakirodalom egy részében és a korabeli magyar sajtóban a fonetikus írásmód használata jellemző) vezetésével szintén deklarálta a tartomány függetlenségét. Augusztus 9-én a gyémántban gazdag Dél-Kasai tartományban A. Kalondji „bányaállamot” hozott létre.
- 7 Horváth Jenő (2005): Világpolitikai Lexikon. Budapest, Osiris Kiadó. Kongó.
- 8 Gondola, Ch. Didier (2002): The History of Congo. Westport, Connecticut, Greenwood Press.
- 9 Nem lehet megkerülni az évtizedekkel későbbi, srebrenicai ENSZ-fiasköval való hasonlóságok felvetését.

- 10 ONUC: Opération des Nations Unies au Congo, felügyelte a belga erők kivonulását, amelynek hatáskörébe tartozott a rend helyrealitása további államok beavatkozásának megakadályozása a politikai stabilitás megteremtése, illetve a nemzetgazdaság újjáépítésében való részvétel.
- 11 Később Mobutu Sese Seko.
- 12 Megtiltották a keresztény nevek használatát, a településeknek a gyarmati időszakból származó neveit megváltoztatták. Ekkor lett pl. Léopoldville-ből Kinshasa.
- 13 <http://konfliktus.index.hu/kongo.html>.
- 14 Mobutu száműzetésbe menekült, majd néhány hónappal később Párizsban meghalt.
- 15 United Nations Organization Mission in DR Congo.
- 16 Kongó 2002. január 15-én visszavonta Ruanda és Burundi ellen benyújtott keresetét.
- 17 Az ENSZ megpróbált vizsgálatot indítani, hogy kiderítse, mi is történt valójában az ADFL kampány idején, amikor több ezer hutut mézároltak le, megbosszulva az 1994-es ruandai mézárólást, ahol viszont több mint félmillió tutszi esett áldozatul a hutuk irányította népiertásnak. Kabila az ENSZ missziót nehezítve és részben elszabotálva igyekezte az időt húzni, de a vizsgálat végül decemberben kezdetét vette. Az ENSZ ellenőrök 1998 áprilisában távoztak Kongóból, s arról panaszkodtak, hogy munkájukat nem segítette, sőt, kizárólag akadályozta a kormány.
- 18 Amikor – a valaha Kabilával szövetséges – Ruanda által támogatott lázadók Kinshasát közelítették meg, az időközben szövetségeseiket cserélt Kabila megvédésére Afrika más országaiból (Zimbabwe, Namíbia, Csád, Angola és Szudán) érkeztek fegyveres csapatok. Számos, a ruandai mézárólás elkövetőiként ismert katona (Interahamwe) állt már ekkor Kabila oldalán. A háború hihetetlenül brutálissá vált, mindennaposakká váltak a lincselések, kivégzések.
- 19 <http://index.hu/gazdasag/vilag/tantal0813/> és <http://konfliktus.index.hu/kongo.html>
- 20 2000. június 16.
- 21 Az egyezmény a második kongói polgárháború lezárásáért aláírt egyezmény, mely előírta a fegyverszünetet, a foglyok szabadon engedését, valamint egy nemzetközi békefenntartó erő felállítását az ENSZ égisze alatt. Az egyezményt 1999. július 10-én aláíró felek : Angola, KDK, Namíbia, Ruanda, Uganda, Zambia, Zimbabwe.
- 22 2000. április 8.
- 23 2000. december 8.
- 24 2002. szeptember 6.
- 25 2003. február 10.
- 26 <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/9499.pdf?PHPSESSID=098576c1c65ca62645293811229943c0>, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)
- 27 Mellette Shi elnök; Ranjeva elnökhelyettes; bírók: Koroma, Vereshchetin, Higgins, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek, Al-Khasawneh, Buergenthal, Elaraby, Owada, Simma, Tomka, Abraham; ad hoc bíró: Verhoeven; ellene : ad hoc bíró: Kateka.
- 28 Ellene: Kooijmans bíró, Kateka ad hoc bíró.
- 29 A bíróság tizennégy a háromhoz arányban úgy találja, hogy az első jegyzék, melyet Uganda benyújtott, nem elfogadható, ellene: Kooijmans, Tomka , Kateka ad hoc bíró.
- 30 Fontos fogalmi pontosítás, az ítélethez egyéni vagy különvéleményt csatolók álláspontjainak elemzésénél az ad hoc bíró nem az egyik félnek (államnak) a képviselőjében jár el, még akkor sem ha megválasztására az adott állam tesz javaslatot.
- 31 <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5>. [United Nations International Court of Justice: Contentious Cases, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Summaries of Judgements and Orders, Summary of the Summary of the Judgment of 27 June 1986. 2010.10.01.]